

de 17^e en 18^e eeuwse praktijk van het Verbeterhuis

De afbeeldingen in
dit boekje komen uit
de beeldbank van het
Stadsarchief Amsterdam,
tenzij anders aangegeven

Jacob Bicker Raye;

Het Verbeterhuis werd geboren uit een particulier initiatief en is pas in 1718 door de stedelijke overheid gekocht om de detentie volledig te kunnen controleren. Daarvóór werd het Verbeterhuis gedreven door een ‘verbetermeester’ die zich kastelein noemde en verantwoording aflegde aan de regenten van het Spinhuis. Het gesticht werd in 1694 geopend in het voormalige schurftthuis aan de rand van de stad, buiten de Lijnbaansgracht aan de Schans. Al die tijd was het een huis van bewaring voor delinquenten die zich aan lichte vergrijpen hadden schuldig gemaakt. Daarnaast konden burgers hun familieleden tegen betaling laten opnemen om ze uit het straatbeeld te laten verdwijnen of iemand kon zichzelf laten opnemen omdat de familie hem of de betrokkene zichzelf niet geheel toerekeningsvatbaar achtte. In de vorige aflevering gaf Jacob Bicker Raye de voorbeelden van zwaardere gevallen die geëxecuteerd werden, lijfstraffen ondergingen en/of in het Rasphuis dan wel Spinhuis belanden. Voor ernstige krankzinnigen was er nog het Dolhuys. Bicker Raye geeft daarvan een aantal voorbeelden in zijn dagboek die we eerder de revue lieten passeren. Deze week de ‘lichte gevallen’ waarvoor detentie in het Verbeterhuis voldoende was.

► De latere Weteringschans met links de voorzijde van het Verbeterhuis

Anna Kick Pancras

In 1726 was Mr. Nicolaas Cornelis Hasseler met Anna Divera Kick. Hij 23 jaar, zij 18 jaar. Meneer Hasseler zal niet tot over zijn oren verliefd zijn geweest, maar zag het grote voordeel van Anna’s erfenis, de Heerlijkheid Westerdijkshorn, die ze mee het huwelijk in nam. Vrijheer van Westerdijkshorn, dat vond Nicolaas wel goed op zijn cv staan. Anna had heel andere plannen en leefde erop los van de centen van haar man. Met de trouw nam ze het ook niet zo nauw en pakte wat ze krijgen kon. Een trouwe dienstmeid kon het niet meer aanzien hoe haar werkgever bedrogen werd door die sloerie. Na twee jaar huwelijk waarschuwde zij haar heer, die een onderschout met wat knechten optrommelde om Anna op heterdaad te

betrappen. De dienstmeid wachtte af tot het weer zover was, gooide de deur open waar Anna met de lijfknecht van Nicolaas in de weer was. Met deze vaststelling kreeg Nicolaas van de schout en schepenen een scheiding van tafel en bed voor elkaar en Anna werd voor een periode van zes jaar opgesloten in het Verbeterhuis. Op 22 april 1736 werd het huwelijk officieel ontbonden. In overleg met de schout koos Nicolaas zelf voor deze, in het licht van die dagen, nogal licht straf en de schout mopperde dat hij de knecht dan ook niet zwaar kon straffen. Die werd dan maar voor het leven uit Amsterdam verbannen.

Het relaas gaat echter nog verder. Anna kreeg een eigen kamer en

▲ *De achtergevel van het Verbeterhuis over de Lijnbaansgracht gezien, met links de ommuurde tuin waar de bewoners werden gelucht*

de beschikking over een eigen dienstmeid. Anna zag deze opsluiting helemaal niet zitten en de meid evenmin. Die trommelde haar familie in Emmerik op en nog geen jaar na de opsluiting bevrijdde die het stel vrouwen met een bootje en lange ladder uit het Verbeterhuis. Ze namen de benen naar Emmerik en de schout liet het zo. Dit verhaal illustreert meteen dat het Verbeterhuis ook vrouwen opnam, terwijl het toch bekend stond als opbergplaats voor mannen.

Hoer

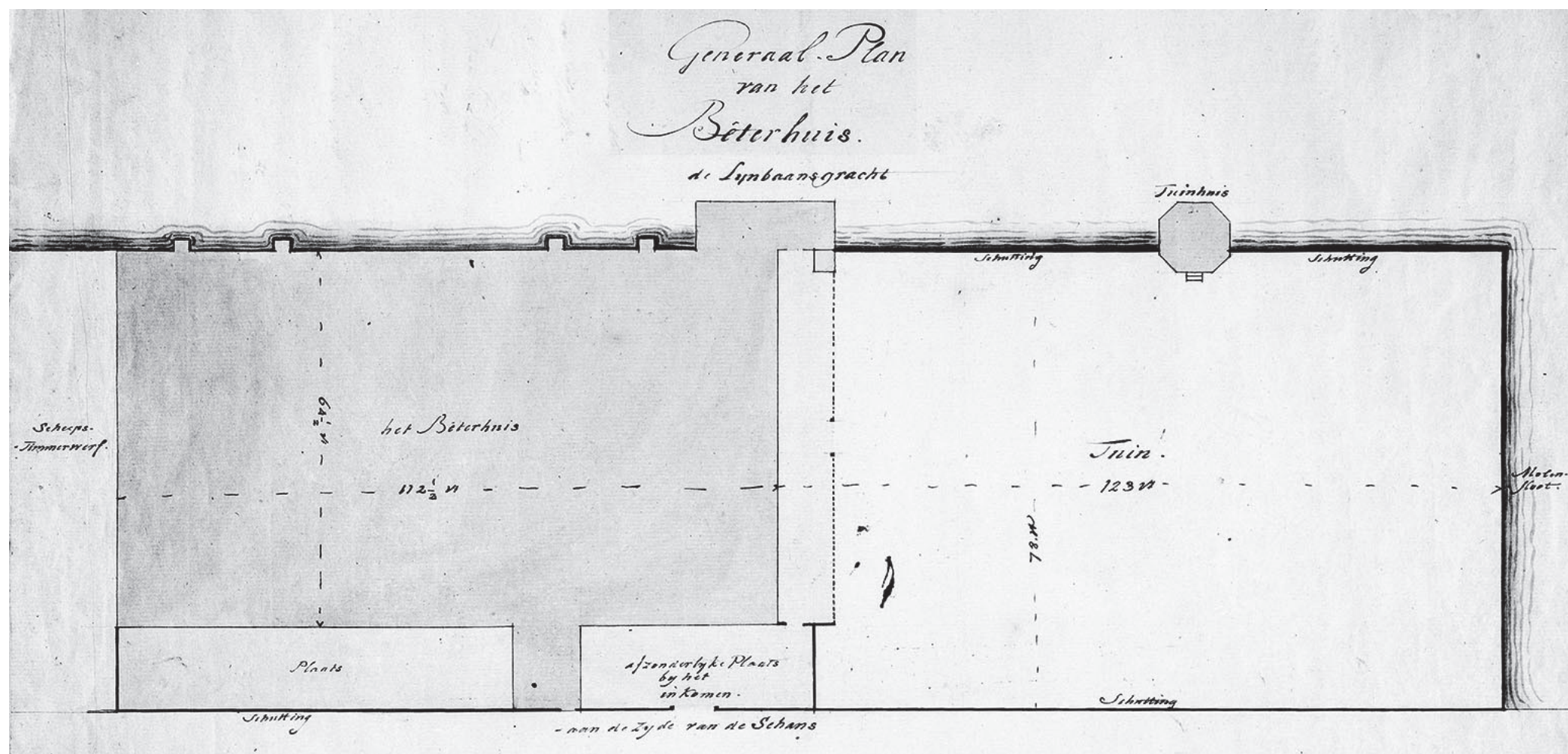
De brave dominee Hagelis van de Herengracht had één zoon, Cornelis Jacob, die niet deugen wilde. Als kind haalde hij al zoveel kattenkwaad uit dat de buurt er schande van sprak. Naarmate hij ouder werd, werden de vergrijpen ernstiger maar zoals het in die dagen ging kreeg zoonlief – toch uit een aanzienlijke familie – het ene baantje na het andere. Toen zijn arme vader overleed was hij beëdigd taxateur van onroerend goed, kerkmeester van de Eilandskerk en penningmeester van de Grote Vismarkt. Deugen deed hij nog steeds niet en op 27 november 1737 haalde hij een streek uit die hem al zijn baantjes en een verblijf in het Rasphuis bezorgde. Met zijn maat Pieter Lafon – die nog minder deugde – overviel hij midden in de nacht de naaister Griet van der Kade en haar man. Met een smoes liet een vrouw in de bende de deur openen waarop de hele meute naar binnen drong en klappen uitdeelde. Hagelis tierde en schold Griet uit voor hoer, rukte haar de kleren van het lijf en verkrachtte haar. Haar echtgenoot werd door de anderen in bedwang gehouden. Beiden werd aangezegd dat hen de nek gebroken zou worden als ze hier een klacht over zouden indienen. Dat deden ze de volgende morgen toch en de bende werd voor de hoofdschout gebracht. Hagelis, die duidelijk de gangmaker was geweest, kreeg

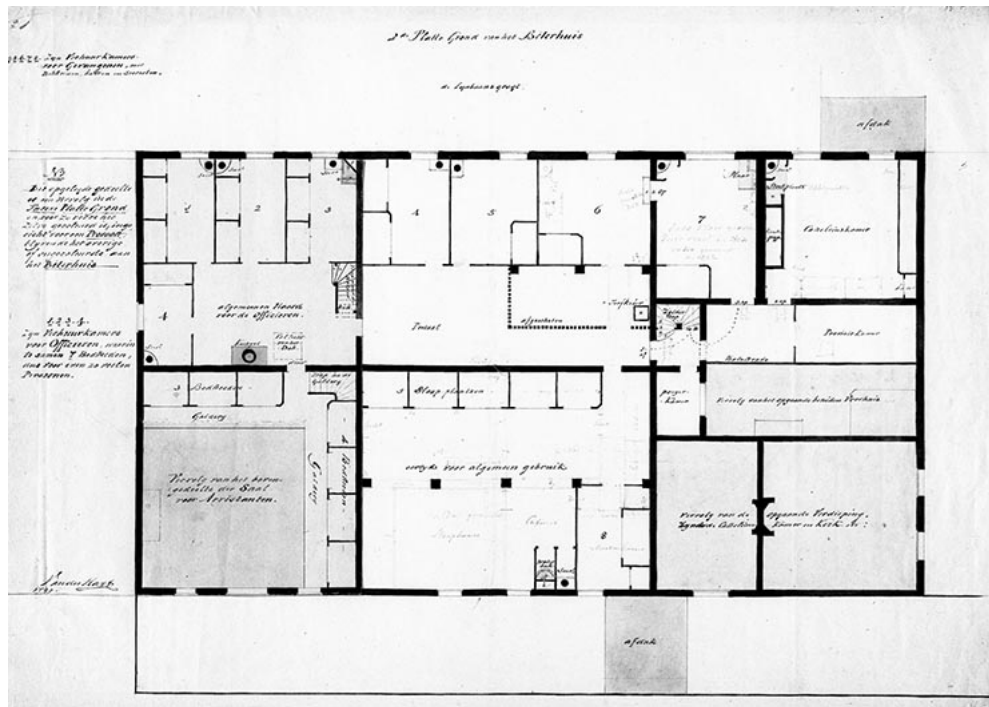
de zwaarste straf, zes jaar Rasphuis. Lafon werd verbannen en de rest, knechten en meelopers, kregen mildere straffen.

Ook dit verhaal heeft een staartje. In maart 1738 werd de straf van Hagelis omgezet in opname in het Verbeterhuis, wegens de verzachtende omstandigheid dat gebleken was dat de betiteling 'hoer' terecht was geweest. Dat was al 12 jaar de bijverdienste van Griet.

Braaf

Dat er niet alleen boeventuig in het Verbeterhuis zat, bleek toen in 1766 de brave heer Sagmans, Sachman of Schachman overleed, die er al tientallen jaren op eigen kosten vrijwillig woonde. Omdat hij af en toe het pad kwijtraakte, had hij zich onder toezicht van de heren burgemeesters gesteld. Als hij een goede dag had kon hij in-

en uitlopen en hij kreeg een goede behandeling. Bij zijn overlijden bleek de toegezegde erfenis, die ten goede kwam aan de stad, een kleine half miljoen gulden te bedragen. De heren waren blij verrast en stelden voor de begrafenis een stoet koetsen ter beschikking.

Niet zo braaf

Mr. Jan de Bas, secretaris van de Weeskamer, had destijds alles in het werk gesteld om juffrouw Van Vlooswijk tot vrouw te krijgen.

- ▲ Plattegrond van de eerste verdieping van het Verbeterhuis waar o.a. Anna Kick Pancras verbleef; beneden de Schans en boven de Lijnbaansgracht; plattegrond begane grond op pag.7
- Herman Misset legde in 1906 voor ons vast wat er in de plaats van het Verbeterhuis kwam; het gaat om de laagbouw met de huisnummers 131-135, nu in nieuwbouw tegenover het Kronkelpad in het Eerste Weteringplantsoen

Hij had haar zelfs geschaakt om haar moeder te dwingen met een huwelijk in te stemmen om de familie-eer te behouden. Daar kreeg hij snel spijt van, want zijn gade was drankzuchtig en spilziek, schold haar man uit en sloeg hem zelfs. De schout kwam er weer aan te pas, maar zonder veroordeling. Onderschout Burgers had met een smoes mevrouw De Bas in een koets gelokt die linea recta naar het Verbeterhuis reed waar mevrouw opgenomen werd op kosten van haar man. Zij kon niet in- en uitlopen zoals het haar beliefte.

Monddood

In 1766 werd de Italiaan Vinzenzio Gaudio veroordeeld tot 30 jaar Rasphuis. Gaudio was hoofdredacteur van het Franstalige blad *Journal des Savants* en daarin had hij stelling genomen inzake de vervolging van Jean Jacques Rousseau in Frankrijk. Aan de inhoud daarvan namen de Waalse predikanten weer aanstoot en hun relatie met de burgemeesters en schepenen was zo goed dat Gaudio veroordeeld werd... en niet zo minnetjes. Hij had dan ook de hoofdschout wegens een poging tot beïnvloeding van de inhoud van het tijdschrift belasterd. Die had gepoogd hem eerder tot een meer Oranjekritische inhoud te bewegen, wat Gaudio geweigerd had en wat hij

tijdens het proces inzette om de schout als 'rechter' in diskrediet te brengen. Wraken noemen wij dat nu.

Hoelang Gaudio in het Rasphuis verbleef weet Bicker Raye ook niet maar wel dat hij in 1796 in het Verbeterhuis overleed, waar hij als krankzinnige stond ingeschreven.

Drankzuchtig

Makelaar Nicolaas van Santen was een krachtdadige figuur in Amsterdam. Bij zijn keuze voor een echtgenote was hij minder trefzeker geweest. Zij was ernstig aan de drank, dat door Nicolaas in 1768 beloond werd met haar opname in het Verbeterhuis.

In de verhalen van Jacob Bicker Raye zijn de vrouwen als bewoner van het Verbeterhuis rijkelijk vertegenwoordigd. Wat vooral opvalt is de bereidwilligheid van burgemeesters en schepenen om geziene Amsterdammers ter wille te zijn met het oplossen van huiselijke problemen.

- ▲ Notitie over de in het Verbeterhuis verblijvende IJbrand Beth die zijn tekenbevoegdheid overdraagt aan zijn zoon Tamme IJbrandsz Beth
- ◀ Zicht over de Singelgracht ter hoogte van de Weteringpoort, een der weinige waterpoorten met manpoort; het dak van het Verbeterhuis steekt royaal boven de muur uit

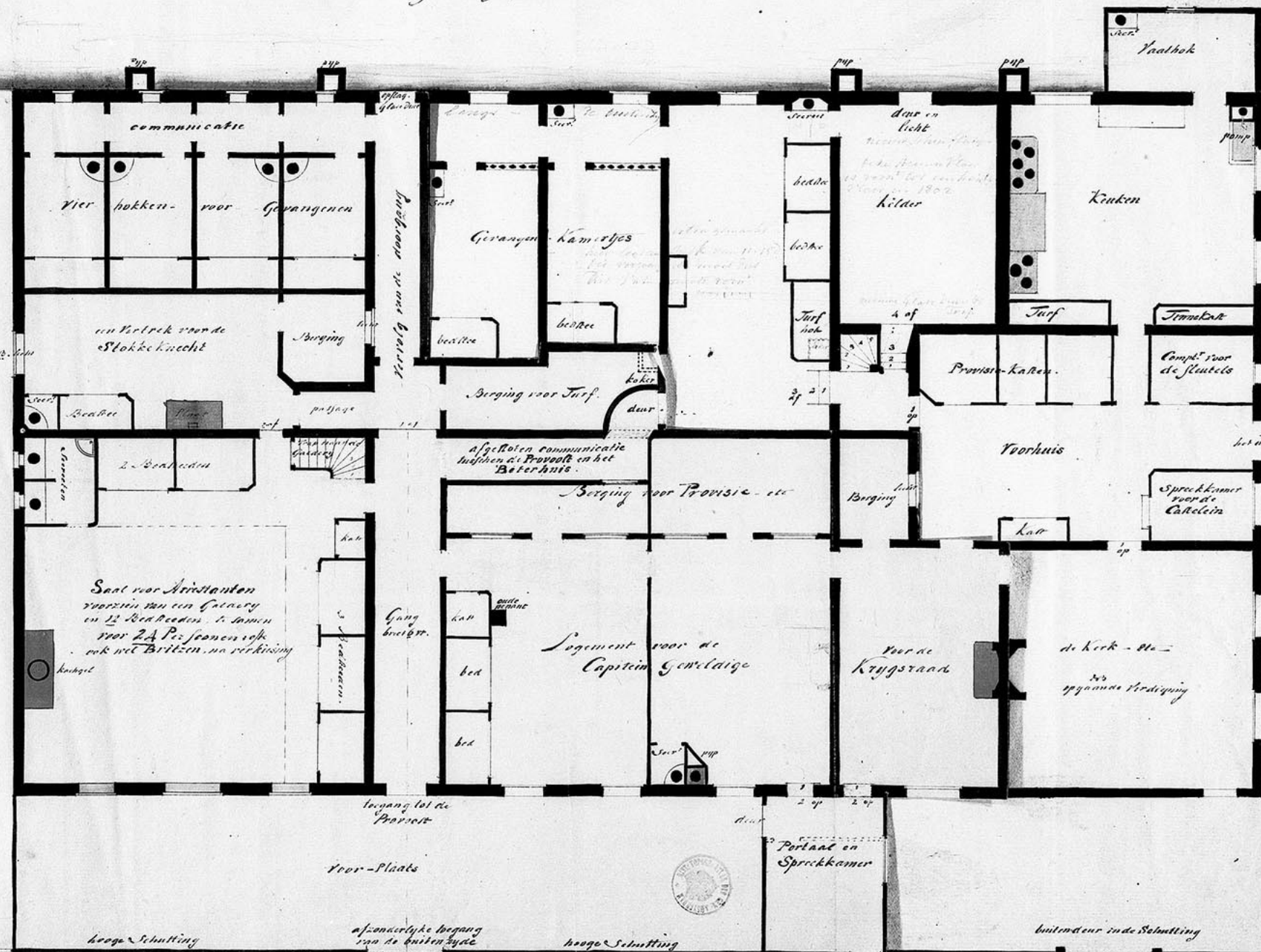
2 No 137

1ste Platte Grond van het Beterhuis.

de Lynbaansgragt

Deze opgelegde en
gecolourde *Eerste*
Platte Grond,
is ingericht voor
een *Provoot*;
blyvende het overige
of ongecolourde, aan
het Beterhuis.

Maart 1799.

Weg - langs - de Schans